

BIBLIAI HANGSZER MAGYAR MŰHELYEKBŐL

Öt oktávot is átfog a cimbalom

Cigányzenekarok, klezmerbandák, és újabban a jazz-formációk kedvelt hangszere a citerafélék családjába tartozó cimbalom. Világszerte lényegesen több zenész játszik rajta, mint azt sokan itthon feltételezik. A magyar cimbalomkészítőket ők is elismerik.

A cimbalommuzsikából manapság egyre nehezebb megélni, ugyanis a megváltozott világban már olyan magas képzettségre van szükség az érvényesüléshez, melyet a hagyományosan családon belül tanuló dinasztiák már nem képesek megadni a gyermekeknek. Ennek okán zenészcsaládok hagyhatnak fel a mesterséggel, csupán a legjobbak képesek a pályán megmaradni. Ugyanez érvényes a hangszerkészítőkre is. A 100 évvel ezelőtti közfelfogás szerint egy szakma elsajátításához 15–20 év állt rendelkezésre, a mai iskolák azonban ezt a tudást 3 év alatt igyekeznek átadni. Nyilvánvaló, hogy két évtized gyakorlata nem helyettesíthető három esztendő elméleti képzésével, ami különösen komoly felelősséget ró az iskolákra. Magyarországon húsz éve a Zeneakadémia vette át a hangszerkészítők képzését. Az oktatás főiskolai színvonalú, a kurzus a jogi besorolás miatt egyelőre mégsem ad diplomát.

Nagy Ákos budapesti cimbalomkészítő azon szerencsések egyike, aki folyamatosan dolgozhat, műhelyében átlagosan 2–3 hangszer készül egyszerre.

Magyarország valódi cimbalom-nagyhatalom. Október 5–9 között Budapesten tartják a szakmai világkonferenciát. Csak Ázsiából több mint 80-an regisztráltak magukat a rendezvényre. A cimbalom Asszíriából származik. Magyar hangszerek tekinthetjük a cimbalmot a meghatározó hangelrendezése miatt, hiszen azt Magyarországon alakították ki, de már a Bibliában is található említést a pengetős zeneszerszámról.

– Ma már egy kezdő szakembernek kevés az, hogy az iskolapadban helytállt, és ugyancsak nem elég az üdvösséghez önmagában a kézügyesség. 30–40 évvel ezelőtt még nem volt szükség arra, hogy valaki idegen nyelveken beszéljen, ma már ez elengedhetetlen. A megrendelések zöme ugyanis külföldről érkezik.

FOGANTATÁSTÓL AZ ÖREGKORIG

A cimbalomnak alapvetően két nagyobb csoportja, ám számtalan változata létezik. A legtöbb zenész a pedálpárral ellátott változatot használja. A hangszerkészítők természetesen számtalan további típust kialakíthatnak, leginkább a megrendelő igénye szerint.

Nagy Ákos a cimbalomkészítést minden esetben egy hosszas beszélgetéssel kezdi. A hangszert a muzikus kedve szerint alakítja ki attól függően, mire szeretné majd használni. Nem mindegy, hogy klasszikus, cigány, klezmer vagy jazz-zenekarban szeretnék szerepeltetni. Létezik a hangszer több méretben kicsinyített változata, de a mester szerint tudomásul

Léteznek viszonylag kis helyet elfoglaló asztali cimbalmok is. Ezek súlya általában maximum 20 kg.

kell venni, hogy bizonyos hangszerek bizonyos célokra nem alkalmasak. A cimbalom alapvetően állóhangszer, ezért jellegéből adódóan nem vonulásra való. A cigánymuzsikások temetésén hagyomány a bazseválás, melynek során a klarinétosok és primások a sírhelyig kísérik a halottat, míg a cimbalmos rendszerint a ravatalozónál vesz búcsút a barátától.

A megrendelést a tervezés követi. Csak ezután kezdődhet a különböző alkotóelemek legyártása és összeillesztése.

– A cimbalom létezése első 2–3 hónapját tölti csupán a műhelyben, aztán a következő 60–80 évét a tulajdonosnál. A különösen nagy igénybevétel miatt nagyjából ennyi egy cimbalom élettartama. Hegedűből találhatunk több száz éveset is, a cimbalomra ez nem jellemző – magyarázta a szakember.

Egy nagy cimbalom súlya több mint 100 kg, de Nagy Ákos megrendelésre készít igen kisméretűeket is.

Nyilvánvaló, hogy ezek a parányi hangszerek speciálisan használhatók, és inkább a rétegműfajokra jellemző. A hangzás befolyásolására ezeknél a daraboknál is lehetőség van a különféle hangszedők segítségével. Ez még nem jelenti azt, hogy kifejlesztették volna az elektromos cimbalmot, az a jövő egyik nagy kihívá-

A cigányzenekarokban régebben a cimbalmot alapvetően kísérőhangszernek használták, ma viszont egyre gyakrabban játszik szólódallamot.

Schunda Vencel József budapesti hangszergyáros a XIX. században alkotta meg a hangtompító pedállal ellátott, lábakon álló cimbalmot. Ma ennek továbbfejlesztett változata a legelterjedtebb.

sa marad a hangszerkészítők számára. A nehézség a hangszer felépítéséből adódik.

A hangszer főbb elemei fából és fémből állnak. A cimbalom alakja alapvetően egyenlőszárú trapéz. A hangszerkészítő a gondos megtervezés után nekiláthat a faelemek kiszabásának. Először a hangszerterest készítik el. Mivel fontos a tartósság, ezért a vékonyabb falemezeket több rétegben ragasztják össze, mégpedig egymáshoz képest merőleges száliránnyal. Ugyancsak

fontos szerepet kapnak a hangszerlábak, hiszen ezek tartják meg a súlyt. A hangszerterest merevségét adó kitémasztó fémből készül.

A hangszerdoboz a hang megfelelő rezonanciájáért felel. A belső kialakítása a hangszerkészítő egyéniségéből adódóan változhat, de a fizika és akusztika törvényszerűségeit természetesen mindig figyelembe kell venni.

A húrok a hangszerterest egyik oldalán elhelyezkedő akasztószeggel vannak rögzítve. A hangszer hangolását a cimbalomtest másik oldalán sorakozó, a húrokat tartó hangoló szegek szorításával és lazításával végzik. A basszuhúrok rézzel sodrottak, a magasabb hangfekvésűek simán acélból készültek.

A cimbalmon alapvetően kettes, hármas, illetve négyes húrból álló húrkórusok adják a hangokat. A húrok furatokkal ellátott hidak segítségével, vagy húrkórusonként egy-egy baba segítségével adják át rezgésüket a hangszerterestnek. Ezek a babák a húrláb szerepét töltik be, vagyis ezek végzik a kórusok megosztását. Egy kórus természetesen így több hangmagasságért is felel.

A cimbalmon fisztól felfelé minden második kórusnál 2:3 arányú megosztást használnak. A legnagyobb cimbalom hangterjedelme öt oktávós. Az adott kóruson megszólaló hangok egymáshoz képest kvint hangközre állnak.

A húrkórusok (egy-egy hanghoz azonosan hangolt több húr együttese) a száraz mentén

elhelyezett tőkék között futnak egy kifejezetten erre a hangszerre jellemző elrendezésben. A sorban egymást követő húrkórusok egymáshoz képest ellentétes dőlési irányt vesznek fel, ezáltal valamennyi kórus felett és alatt marad annyi szabad tér, hogy a zenész nagyobb biztonságban érezhesse magát játék közben, és ne forduljanak elő olyan „balesetek”, hogy a muzsikus véletlenül egy másik kórushoz is hozzáér a verővel.

Valamennyi húrkórus alátámasztásokkal osztott, mégpedig rendszerint két-, esetleg háromfelé. Egyetlen osztásnyi egység egyetlen hangmagasságon képes megszólalni. Az osztáson belül mégis lehetőség nyílik a hang befolyásolására, hiszen a hangszín aszerint változik, hogy a húrlábtól milyen távol ütik meg a kórust. Elektronikával ennek a rezgését levenni igen bonyolult feladat. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy ha egy kórust megütünk, a hangszerterest, a doboz kialakításából adódóan valamelyest a környező kórusok is átveszik a rezgést. Ez adja a cimbalom speciális hangszínét.

A hangok „fellelési helye” sok más hangszerrel ellentétben nem egymás után következik a cimbalmon, hanem egy elsöre bonyolultnak tűnő rendszerben rendezkedik. A rendszer kialakításának lényege a használhatóság. A zenész általában ülő testhelyzetben játszik, így elengedhetetlen, hogy a tőle legtávolabb eső kórusokat is könnyen elérje. A modern cimbalom húrjainak feszítő súlya 12 tonna is lehet.

A hangszer kerete ugyancsak lehetőséget ad a művésznek egyénisége kifejezésére. A keretet rendszerint faragásokkal díszítik, bár olyat is gyakran látni, hogy a simán hagyott felületet egyszerűen lelakkozzák.

MIK AZOK A KÓRUSOK?

A cimbalom húros, verőkkel megszólaltatott hangszer. A korhoz alkalmazkodni kívánó muzsikások persze igyekeznek újdonságokat belevinni játékukba, ezért megesisik, hogy a húrokat pengetik, de ezt is többnyire a verőkkel teszik.

Felépítés szerint a hangszer hangjait a húrkórusok adják. Ez azért alakult ki így, mert az volt a cél, hogy a cimbalom nagyobb termekben is érvényesüljön. Ehhez nagyobb hangerőre volt szükség, melyet szimpla húrozással nem lehetett elérni. A basszuhúrok triplák, a magasabb hangfekvésűek négyesek. Egy átlagos hangszeren összesen 133 húr található, de ez a szám természetesen ennél több és kevesebb is lehet. A szabályokat követők mindig arra ügyelnek, hogy a kórusok valamennyi húrját éri a verővel, bár nyilvánvaló, hogy ez a követelmény nem jogszabályerejű, ezért akár az is megeshet, hogy a művész – ezzel is egyedivé téve játékát – csupán egyetlen húrver. Alapvető törvényszerűség, hogy minél rövidebb egy húr, annál magasabban szól, illetve minél hosszabb, annál mélyebben. Ez még ötvöződik egy másik arany szabállyal, mely szerint minél vékonyabb a húr, annál magasabb, és fordítva.

A VERŐ

A hangszer megszólaltatását a verőkkel végzik. Ezeknek is számos fajtája létezik. Általában akác- vagy diófaából készülnek. A kórusokkal érintkező részét a kívánt hanghatás eléréséhez változó vastagságban vattával tekerik be, amit cérnával rögzítenek. A lágyabb hangszínhez több vatta szükséges. A keményebb hangzáshoz a vatta akár el is hagyható. A magyar zeneirodalomban több híres alkotásban is megpendülnek a cimbalom hangjai.

Ilyen mű többek között Kodály Zoltán Hány János szvitje, vagy Bartók Béla I. rapszódiaja.

Korunk legelismertebb cimbalomművészei Herencsár Viktória és Balogh Kálmán.

„Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretet nincs benne, csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom.”
Szent Pál Korintusiakhoz írt első levele
13.1

Kóré Károly

Elérhetőség: Nagy Ákos Hangszerkészítő
Tel.: +36/30-243-0075
www.cimbalomkeszito.hu